

JEAN-JACQUES ROUSSEAU.

DISCURS SOBRE L'ORIGEN I ELS FONAMENTS DE LA DESIGUALTAT ENTRE ELS HOMES.

LA SELVA: EDICIONS DE LA ELA GEMINADA, 2024

Martí Òdena Trujillo

Universitat de Barcelona

L'any 1755 Jean-Jacques Rousseau va escandalitzar a tothom amb la publicació del *Discurs sobre l'origen i els fonaments de la desigualtat entre els homes*. Aquest *Discurs*, publicat en català per l'editorial *Edicions de la Ela Geminada*, és la resposta a la pregunta que aquell any va proposar l'Acadèmia de Dijon, que deia: *quin és l'origen de la desigualtat entre les persones i és la llei natural qui l'autoritza?* Davant dels prohoms de la ciutat Rousseau va defensar que la desigualtat social s'assenta en fonaments jurídics, econòmics i polítics espuris, és a dir, que els privilegis i el benestar econòmic de nobles i burgesos són fruit d'una estructura econòmica i legal injusta.

Els lectors sovint tenim la temptació hermenèutica de concentrar els nostres esforços en fer un examen minuciós dels arguments que esgrimeix l'autor, però en fer-ho podem caure en el perill que l'atenció del detall lògic ens faci perdre de vista la lucidesa del seu enfocament. Potser Rousseau no és un pensador amb un raonament quirúrgic, però la seva capacitat d'obrir horitzons es palesa en els autors que s'han nodrit d'ell: Proudhon i Marx hi van reconèixer el paper estructural de la propietat privada com a mecanisme d'opressió; la dialèctica entre l'amor i l'esclau que pensa Hegel ens ressona a la vida de dependència i submissió del feble; i Freud, en el *Malestar en la cultura*, fa bona la paradoxa que una societat tecnològicament desenvolupada pot arribar a engendrar més mals que els béns que proporciona.

La finesa de Rousseau es posa de manifest en la intuïció que demostra per abordar les qüestions. A tall d'exemple, en tractar el fenomen de la sociabilitat sosté que l'origen de la comparació i el desig de reconeixement en les persones es gesta en el veïnatge estret i continuat entre individus. No obstant això, matisa que si el veïnatge estret i freqüent entre individus està desproveït d'un tracte proper i afectuós, s'engendra el pitjor de la sociabilitat i se'n prescindeix del millor, perquè la convivència

que s'hi crea fomenta que els individus es comparin entre ells, però no que s'hi cultivi el bé de l'amistat. En conseqüència, per aquí s'hi destil·len els sentiments d'enveja, menyspreu, vergonya i vanitat. És el cas de les xarxes socials, en les que el veïnatge estret i freqüent, no compta amb el tracte personal amb l'altre, i veiem com s'hi fan forts els sentiments de comparació.

Pel que fa a la recepció, quan s'esmenta el nom de Rousseau sovint recordem la popular crítica a l'encomi que feu l'autor ginebrí de l'home salvatge i l'elogi de la vida en l'estat de natura. El detractor més tímid li retreu haver idealitzat l'home salvatge, mentre el més despietat l'acusa de promoure un retorn ingenu i romàntic als boscos. En aquest assumpte, l'aspecte central és per quin motiu Rousseau insisteix a reivindicar l'home salvatge, això és: quin significat s'amaga darrere d'aquesta retòrica en favor de l'home salvatge. A parer nostre, el reiterat elogi a l'home salvatge li serveix per crear un efecte de contrast amb l'home contemporani i així poder denunciar la degradació que ha patit l'ésser humà d'ençà que ha entrat en la civilització. D'altra banda, l'esforç de Rousseau per demostrar que la vida de l'home en l'estat de natura és superior a la vida que l'home du actualment en societat pretén impugnar el dogma del progrés, hegemònic en la seva època i que encara plana en la nostra. Davant d'aquelles persones que professen que malgrat els motius que es puguin al·legar contra la vida en societat, els inconvenients de la vida civilitzada sempre seran preferibles a la precària situació en què es trobava l'home en l'estat de natura, Rousseau els nega la major i defensa que la vida de l'home en l'estat de natura reunia més avantatges de les que ofereix l'actual vida dins la civilització. L'al·legat en favor de l'home salvatge, lluny de pretendre alimentar el retorn ingenu de l'home a l'estat de natura, es desplega en l'escrit com una veritable màquina de guerra que intenta fer trontollar la ideologia del progrés. En cap moment Rousseau afirma que la societat, en si mateixa, sigui un error i que s'ha-

Estàtua de l'adolescent Jean-Jacques Rousseau al poble de Bossey.

gi de tornar a un hipotètic estat original i primigeni, més aviat el que fa és posar èmfasi en què la societat, en els termes que ha estat fundada és un error i, per aquesta línia insinua que s'hauria de fundar una nova manera de viure sobre uns altres fonaments, més encertats i escaients a l'home, perquè hi pogués esdevenir una veritable conquesta de la seva felicitat.

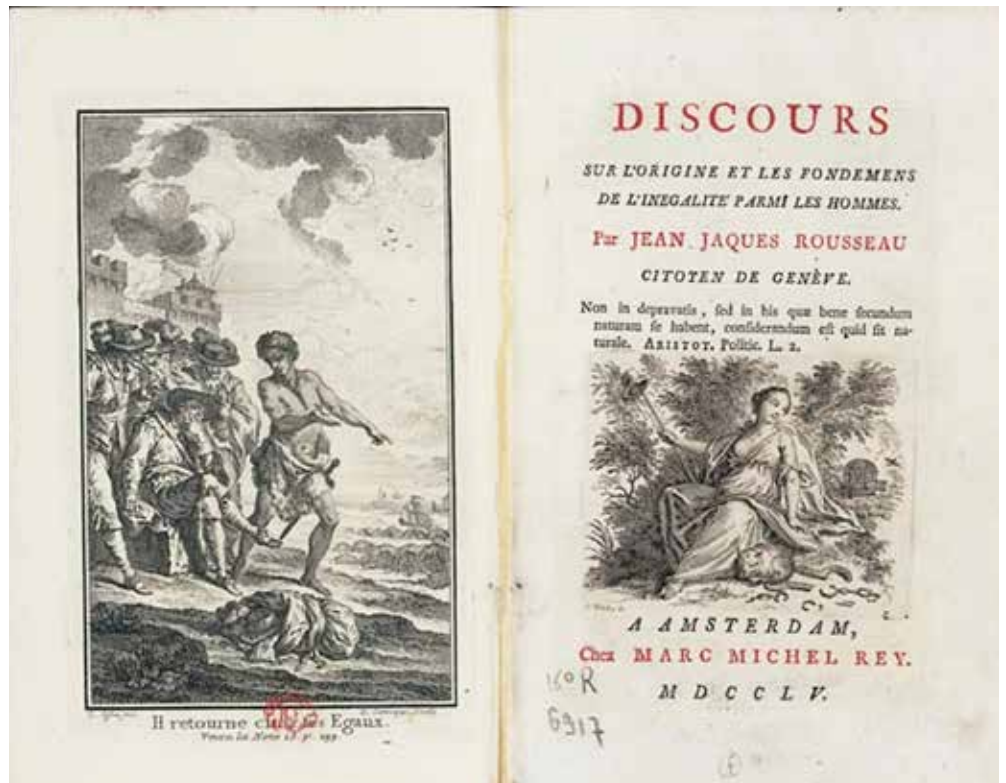
Un cop fet aquest rodeig, és el moment d'enfilar-nos al moll de la resposta exposada per Rousseau. Recordem la pregunta: *quin és l'origen de la desigualtat entre els homes?* Primer de tot, Rousseau constata que la primera font de desigualtat apareix en la distribució desigual de les qualitats i els talents que fa la naturalesa. La desigualtat social seria, doncs, un subproducte de la desigualtat natural amb què neix cadascú. En aquest punt, però, Rousseau s'interromp per cridar-nos l'atenció sobre el fet que en la societat el repartiment de riqueses, honors i poder que s'esdevé entre els homes no es correspon amb les diferències en les qualitats naturals. Així, al nostre voltant trobem persones mediocres investides d'honors, riquesa i poder; i a la vora veiem a savis, virtuosos i forts despulats de l'honor, la riquesa i el poder que mereixen. La fórmula meritocràtica que empelta desigualtat natural amb desigualtat social és, a tot estirar, una il·lusió.

I Rousseau recupera l'interrogant: quin és el veritable origen de la desigualtat? I argüeix que la desigualtat social és el resultat d'una societat fundada en la propietat privada, i

que aquesta propietat privada, al seu torn, neix amb el descobriment de l'agricultura. El triangle agricultura-propietat privada-desigualtat social queda apuntalat amb el següent raonament hipotètic: quin home estaria disposat a treballar qualsevol tros de terra si d'antuvi no disposés de la garantia que una tercera persona que passi per allà no li prendrà el fruit del seu treball? Per evitar aquesta desagradable situació, els primers homes a ocupar les terres van acordar establir entre ells una relació de respecte mutu, segons la qual els uns no usurparien la terra dels altres. Amb aquesta convenció social, sorgida com a correlat de la propietat privada, es posa la primera pedra de la societat. D'aleshores ençà, la societat es vehicula a través del respecte mutu a la propietat privada. Per una banda, la propietat privada articula la primera forma de societat basada en la norma social de no atacar-se mútuament, i per l'altra, el compromís de no usurpar les terres de l'altre és el compromís social necessari perquè l'estructura econòmica de la propietat privada es mantingui en el temps. En aquest sentit, el moviment ocupa no propugna una simple redistribució dels béns, posa en qüestió un dels pilars fonamentals del sistema social i econòmic, la propietat privada.

Per què, segons Rousseau, la propietat privada és la causa per excel·lència de desigualtat social? Sembla evident que tota persona que treballa una terra té el dret a gaudir dels béns que aquesta produeix. Ara bé, del dret a reclamar la propietat sobre els béns adquirits per mitjà del propi treball, no se'n

El *Discurs sobre l'origen i els fonaments de la desigualtat entre els homes* (en francès: *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*) és un assaig del filòsof ginebrí Jean-Jacques Rousseau, publicat l'any 1755.

segueix el dret a proclamar-se'n el propietari únic. Atribuir-se a un mateix la potestat de fer-ne un ús exclusiu i exclouent és un acte il·legítim, el qual només es pot sostenir amb l'ús força. Ara bé, més enllà de la llei del més fort, sota quin raonament el qui ocupa una terra reivindica el seu dret a impedir que una altra persona la treballi i n'obtingui, com ell, un profit per mitjà del seu treball? Rousseau suposa que un cop establerta la propietat privada entre els individus devia planar un estat de guerra terrible entre el pobre, que per raons de necessitat veia justificat el dret al pillatge, i el ric, que no veia cap impediment per deixar d'abusar dels més febles. En aquest escenari, com ho fa el ric per preservar la seva posició de privilegi davant l'amenaça latent dels pobres? Segons Rousseau, no és amb la força que el ric va subjugar el pobre, sinó per mitjà de l'astúcia. Ara bé, per quin camí la part rica i poderosa de la societat va aconseguir convèncer la més pobre i feble que era un bon negoci per a ella acceptar unes lleis que comportessin haver de renunciar a fer ús de les propietats dels altres en cas de necessitat i, per extensió, d'assumir la fam o la dependència infame que ofereix l'empresari? Doncs bé, els forts els van enredar parlant-los-hi de la conveniència de crear una seguretat, unes institucions i un dret civil que els protegirien de l'opressió dels forts i assegurarien a tothom la integritat dels seus béns. El resultat d'aquest pacte és que el fort es veu abocat a renunciar a la llibertat que tenia d'abusar del feble a canvi de gaudir de la seguretat jurídica sobre les

seves possessions, i al seu torn, el feble es veu obligat a abdicar de la independència i llibertat innates a canvi de normes que li preserven una vida tranquil·la i pacífica.

Amb tot, per quina raó hauria d'acceptar el feble un tracte que en el fons li és tant desfavorable i ignominiós? Segons Rousseau, perquè els pobres fantasiaven amb la perspectiva d'esdevenir rics, i és justament amb la idea de protegir la propietat privada que creuen que tindran en el futur que defensen en el present la imposició d'unes lleis abjectes. Alienats, els febles fabulen i es poden veure a si mateixos com a individus lliures dins un sistema que els oprimeix. Aquest autoengany els hi serveix per suportar de manera pacífica una vida degradada, perquè els hi estalvia la desagradable situació d'haver de reconèixer la humiliació a què estan sotmesos i, irremeiablement, a haver d'acceptar el deure moral de desafiar els poderosos i a enfrontar-se a la perspectiva d'una mort violenta. La por a la mort de l'oprimit és la que perpetua, en darrer terme, el seu estat d'opressió i la tendència a somiar despert. De manera complementària, el feble també pot assolir una il·lusió de llibertat per la via negativa, en veure a una tercera persona sense una llibertat que ell posseeix. En paraules de Rousseau: *accedeixen a portar cadenes per poder imposar-ne ells també*¹. El rebuig d'immigrants a rebre l'arribada de més immigrants al mateix país exemplifica el plaer secret i mòrbid de crear una sensació de pròpia llibertat negant les possibilitats a l'altre.

1 ROUSSEAU, J. J. (2024). *Discurs sobre l'origen i els fonaments de la desigualtat entre els homes*. La Selva: Edicions de la Ela Geminada, pp. 197.